AGÂH ÖZGÜÇ: "ARABESKİ YARATAN FERDİ TAYFUR'DUR"

Sinema tarihçisi Agâh Özgüç ve Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri'nin sahibi Kemal Özdemir'le birlikte Dönence Yayınları'nda 1970'ler, arabesk filmler ve sinemamızın geldiği nokta üzerine keyifli bir söyleşi gerçekleştirdik. Özgüç'ün gözlemleri, anekdotları ve analizleri üzerinden sinemamızın bir dönemine egemen olmuş üç önemli furyayı konuştuk.

SÖYLEŞİ: **BARIŞ SAYDAM**

Arabesk filmlerden önce Türkiye'de müzikli filmler başlıyor. Mısır ve Hint sinemasının da etkisi bu dönemde fazlaca hissediliyor.

40'lı yılların sonlarına doğru Amerikan filmlerine karşı bir hareket vardı ve karar alınmıştı, Amerikan filmleri gelmiyordu. Bunun üzerine Mısır filmleri getirildi. Abdel Wahab, Emine Rızık, Ümmü Gülsüm gibi oyuncular o dönemde ağırlıktaydı. Arabesk filmler de yine Hint-Mısır filmi karışımıydı, onların da fazlaca etkisi vardı. Ama Arap filmlerinin etkisi daha çok 40'lı yıllarla sınırlıydı. Ferdi Tayfur, İbrahim Tatlıses ve Orhan Gencebay üçlüsü sonraki yıllarda bu türün öne çıkan isimleri oldu.

Orhan Gencebay'ın bunlar içerisindeki yeri daha farklı.

Orhan Gencebay ilk tabii, ama Lütfi Akad'la yaptıkları film iş yapmıyor. Ona bir arabesk filmi demek de yanlış bir tanım. Akad'ın arabesk film çekmek diye bir olayı yok zaten. Orhan Gencebay'ın bir milyonun üzerinde plağı satıyor, onun üzerine bu filmi yapıyorlar. Ama hiçbir zaman Orhan Gencebay'ın filmi bir tür yaratmıyor. Türü yaratan Ferdi Tayfur'dur. Çünkü Ferdi Tayfur'dan önce İbrahim Tatlıses de film çekiyor ama Tayfur ortalığı yıkıyor. Ben o

40'lı yılların sonlarına doğru Amerikan filmlerine karşı bir hareket vardı ve karar alınmıştı, Amerikan filmleri gelmiyordu. Bunun üzerine Mısır filmleri getirildi. Arabesk filmler Hint-Mısır filmi karışımıydı, onların fazlaca etkisi vardı.

dönemde bütün İstanbul bölgelerine ait hasılatları alıyordum. O hasılatlar arasında en çok iş yapan on film arasında Tayfur'un iki filmi mutlaka oluyordu. Onun için böyle bir dönem yaratıldı. Seks komedileri nasıl sinemalara lümpen takımını getirdiyse,

Arabesk, Orhan Gencebay ve Ferdi Tayfur'un ortaya çıkmasıyla konuşulan bir terimdir. Arabesk, kaderci bakış açısının ağırlığında kalan bir türdür. Eskiye döndüğümüz zaman, o dönemin en arabesk filmleri Kerime Nadir filmleridir. Ama daha öncesinde Vedat Örfi Bengü'ye kadar gider.

arabesk türü filmler de başka bir lümpen takımını getirdi.

K.Ö.: Köy sinemalarının çoğunda afişlerde türküleri söyleyenler yazar, çünkü bu bir etkendir. Mesela Malatyalı Fahri'ye film çevirttiriyorlar, çok meşhur çünkü. O dönemki filmlerde Anadolu'da iş yapacak türkücüler de oynuyor. Recep Kaymak bile kaç tane film çevirdi. Televizyona çok çıkıyordu, fena da değildi. İzzet Altınmeşe de öyle. Yani kentliye hitap eden operetler varken Anadolu'da sinema yayıldıkça köylülerin de türkü dinleyeceği filmler de yapıldı. O bir dönemdi. Sonra 70'lere gelince kentleşme arttı, daha çok işçilerin kaldığı gecekondular yapıldı. O yaşamı anlatan Orhan Gencebay çıktı. Mesela çırakların bir numarası Ferdi Tayfur'dur, Orhan Gencebay ise ustaların bir numarasıydı. Çünkü Ferdi Tayfur arabeskin en berbatını yapıyordu, en karamsarını yapıyordu. Orhan Gencebay daha seviyeliydi.

Bu filmlerin dönemi yansıttığını söyleyebilir miyiz?

Seks komedileri de arabesk filmler de o dönemki Türk toplumunun genel durumunu yansıtıyorlar. İlkinde cinselliğin bastırılmasının getirdiği bir bastırılmışlık var, arabesk filmlerde ise daha kaderci bir bakış açısı var. O yüzden bu filmler tutuyor, çünkü sokaktaki seyirciyi sinemaya çekiyor. O açıdan bu iki dönem de Türk sinemasının iş yapma açısından çok parlak dönemleri. Sinemaların kapandığı ve birahane yapıldığı bir dönemde, bu filmler insanları sinemalara çekti. Bu açıdan önemli bir olay aslında. Seks avantürleri, komediler ve arabesk filmler hepsi birbirine bağlı esasında. Gizli kalan bir seyirci grubunu sinemaya çekmeyi başardı bu filmler. Ama bu filmler bir yandan da kadın seyirciyi uzaklaştırdı. Yani bu üç dönem de kadın seyirciyi tamamen sinemadan çekti. Bu dönemde Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit gibi oyuncular film yapamıyordu mesela, onlara teklif gelmiyordu. Herkesin kendine göre bir adamı vardı. Hürrem Erman Orhan Gencebay'ı, Saner Film Ferdi Tayfur'u, Umut Film de İbrahim Tatlıses'i destekledi. Bu arada Gökhan Güney, Küçük Emrah çıktı ortaya. Zaten her dönem her tür kendi oyuncusunu yaratır. Arabesk de beş-altı tane kendi alanında yıldız yarattı. Türkiye'deki koşullar bunu getirdi aslında. Bu üç dönem de her ne kadar birbirinden ayrı gibi gözükse de birbiriyle bağlantılıdır ve sadece sokaktaki adama hitap eden filmler olarak Türk sinemasında ayrı yere sahiptir.

Film çekemeyen yıldız oyuncular ne yaptılar?

70'li yıllarda bu furya başlayınca Türkan, Hülya iş yapamaz oldu. O zaman da gazinocular devreye girdi ve bu isimleri sahneye çıkardılar. Türkan'ın dışında aşağı yukarı herkes çıktı. Bıyıklı ve iri yarı oyuncuları sahneye çıkardılar. Sahneye yakışan yalnızca Göksel Arsoy'du. Gerçekten incecikti, tam sahne adamıydı. Onun için orada da böyle bir furya başladı. Bu, koşulların getirdiği bir olaydı. Bu olayda en büyük aracılığı yapan da Öztürk Serengil'dir. Belgin Doruk ve Ayhan Işık'ı o ayarladı mesela. Ayhan Işık'ın önüne kese kâğıdı ile para attı. Ama adam çıkmak istemedi. Sonradan ikna ettiler.

Arabesk terimi nasıl ortaya çıktı?

60'lı yıllarda arabesk diye bir tanımlama yoktu. Arabesk, Orhan Gencebay ve Ferdi Tayfur'un ortaya çıkmasıyla konuşulan bir terimdir. Arabesk, kaderci bakış açısının ağırlığında kalan bir türdür. Eskiye döndüğümüz zaman, o dönemin en arabesk filmleri Kerime Nadir filmleridir. Ama daha öncesinde Vedat Örfi Bengü'ye kadar gider. Arabeskin asıl büyük yıldızlarından birisi ise Nuri Sesigüzel'dir. Çünkü o zaman arabesk diye bir olay yoktu, Nuri'nin filmleri kapılar kırıyordu ama hiçbir şekilde öyle bir tanım ortaya çıkmadı, bir tür haline gelmedi. Başkaları da çıktı o dönemde ama bir numara Nuri Sesigüzel'di. Ondan sonra arabesk film tanımlamasıyla birlikte tür fenomen haline geldi. Eğer müzikal filmlere, şarkılı türkülü filmlere bakarsak, temel noktasındaki adam Nuri Sesigüzel'dir. *Türlerle Türk Sineması* kitabında bunu yazmıştım.

70'lerde sadece arabesk müzik değil, Batı müziği de sinemamızda etkili oluyor. Sezen Aksu, Emel Sayın ve Barış Manço gibi isimler de beyazperdede görünmeye başlıyor.

Onlar ağırlık kazanamadı, çünkü arabesk seyirciye dönük bir olay. Emel Sayın olsun, ona benzer şarkıcılar olsun… Bunların seyircileri hep kadın, onun için hiçbir zaman büyük bir fırtına yaratmadılar. Geldiler, filmlerde oynadılar ve gittiler. Nükhet Duru da hakeza öyle. Mesela Ajda Pekkan da çok fazla film çekti ama hiçbir zaman bir tür yaratamadı, olmadı. Arabeskin seyircisi genelde erkek seyirciydi. Muhterem Nur mesela öyle değildi. O kadın seyirciyi de getirmişti. Çok önemli bir oyuncudur, fakat Muhterem Nur bazı kesimler tarafından çok horlandı. Sinemamızın temel noktalarından biridir. Orada da ama arabesk bir olay vardır, yani yaptığı filmlerde. Memduh Ün'ün filmlerinde mesela… Arabesk dersen, en büyük sinemacı Muharrem Gürses'tir. Arabesk diye bir ad yok o dönemde, ama adam senaryo okuyacak o dönemde, yanında iki tane de kemancı var. Yapımcı çok şaşırıyor. Okumaya başlıyor ve oynar gibi okuyor, anlatıyor derken arkada da kemanlar

çalıyor. Bu sırada yapımcı bunun etkisi altında kalıyor. Bunlar hep fantastik şeyler gibi aslında, ama gerçek ki, Memduh Ün bile Muharrem Gürses'ten etkilenmiş bir adamdır. Onun filmlerinden etkilenerek *Üç Arkadaş*'a kadar geldi. Bu yüzden, Muharrem Gürses 50'li yıllarda ismi koyulmamış arabesk filmlerin en baba yönetmeniydi.

70'lerdeki genel seyirci profiliyle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

A.Ö. : Lümpen seyirci grubunun dışında, bir de hayalet seyirci grubu var. Kimse bunun farkında olmuyor. Bu gizli seyircileri bu üç tür ortaya çıkarmış oluyor. Bu hayalet seyircilerden bir takım var. Şimdi de mesela seyirci yok deniyordu ama *Recep İvedik*'ler farklı bir seyirci grubunu sinemaya çekti. Onlara baktığımız zaman da farklı bir arabesk durum var. Bu, aslında çok tehlikeli. Çünkü insanları magandalaştıran bir durum var.

K.Ö. : Magandanın övgüsü…

A.Ö. : Türk sinemasında bir kesim var, şiddeti kutsuyor. Magandayı kutsayan bir görüş ortaya çıktı, bu da çok tehlikeli bir olay aslında. Tamamen masumiyetin ırzına geçiliyor bir yerde. Ondan sonra ne yapılacak, ondan sonrası çok zor bir olay. Magandalaşan bir sinema çıktı şimdi de. Eskiden de kadın döven jönler vardı: Cüneyt Arkın'ı *Günahsızlar*'da izledik mesela. Kızın ağzını burnunu kırıyordu, ama burada farklı bir şey var. O zaman maço karakterler vardı, maço ile magandayı bir yerde ayırmak lazım. Maço, geleneksel erkek egemen toplumdaki bir tiplemeyken, maganda ise çok kaba. Kabalaşmanın getirdiği bir durum. Ha bire kadınlar öldürülüyor. Türkiye'deki erkek egemen durumun nasıl bir hale geldiği ortada. Adamlar karılarını arabalardan atıyor, sokakta öldürüyorlar. Nasıl bir insan oldukları belli değil.

70'ler TRT'nin getirdiği yasaklama nedeniyle daha çok sinemada görünürlük kazanan arabesk filmler, 90'larda özel kanalların açılmasıyla daha çok televizyon ve dizi sektörüne kayıyor. Günümüzdeki arabesk olgusunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şimdi televizyon dizilerinde de arabesk bakış açısı egemen. Renk değişiyor gibi gözüküyor ama değişen bir olay yok. Sadece ötekiler filmse, bunlar dizi oluyor bir yerde.

Son yıllarda da şarkıcı ve türkücülerin yönetmen olarak sinemaya geçtiğini görüyoruz. Sinemanın bu insanlar için bir saygınlık aracı olarak kullanıldığını söyleyebilir miyiz?

A.Ö. : Gayet tabii. Bütün mesele sinemanın dijitalleşmesi ve kolaylaşması olayı. Bugün her ne kadar arabesk diyorsak da, sinemamıza egemen olan şey sinema bilincinin dijital hale gelmesi. Bu, başka bir tehlikeyi de ortaya çıkarmış oluyor. Eskiden terzilik diye bir şey vardı, bugün yok. Konfeksiyona dönüştü. Hasan

Arabesk, 19

Kazankaya'nın daha önce yaptığı konfeksiyon türü sinemanın burada daha ileriye giden bir başka türü oluşuyor: Dijitalleşen konfeksiyon sineması!

K.Ö. : Aslında biraz da maddiyatı düşünmek lazım. Adam bakıyor, Orhan Gencebay iş yapıyor. Prodüktör de onu iş olarak ele alıyor ve onunla film yapıyor. Bunların artmasının nedeni prodüktörlerin o alanda para kazanacaklarını görmesi. Meşhur kimse, ona para yatırılıyor.

A.Ö. : Temelde zaten o var. Türkan Şoray'a da iş yaptığı için senaryolar yazdırılıyordu. İki türlü olay vardır. Biri, Metin Erksan'ın yaptığı gibi: Bana ne der, iş yapsın yapmasın. Beni ilgilendirmiyor, ister satsın ister satmasın ben seviyorum diyor. Öbür türlü kesim ise, filmin iş yapmasını, para kazanmasını ve devamının gelmesini istiyor. Bunu zaten Anadolu işletmecileri yapıyordu, bölgeler vardı, o bölgelere göre kimi Türkan filmi istiyor kimi Yılmaz Güney filmi

Televizyon dizilerinde de arabesk bakış açısı egemen. Renk değişiyor gibi gözüküyor ama değişen bir olay yok. Sadece ötekiler filmse, bunlar dizi oluyor bir yerde.

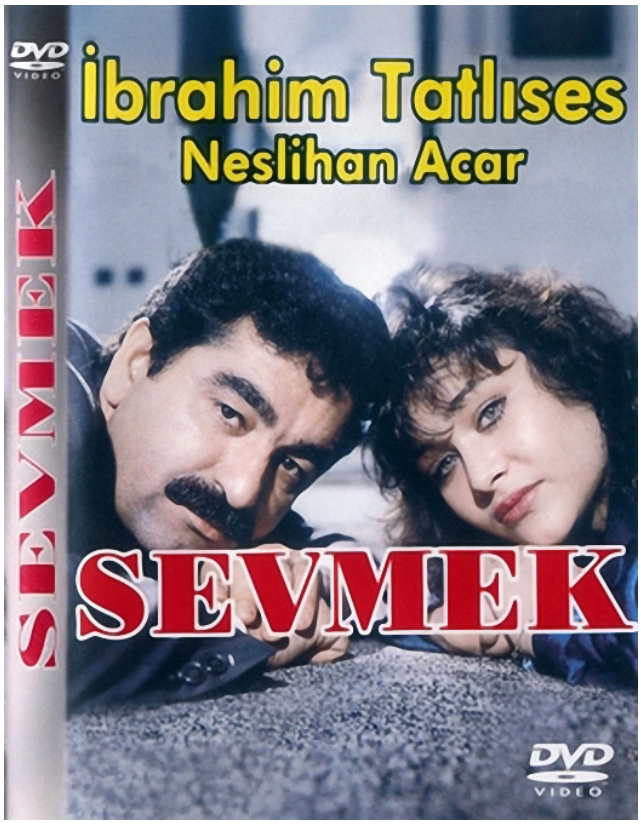

istiyordu. O açıdan bakıldığında, hepsi para kazanmak için film çekiyor.

K.Ö. : Peki, şu anda düşünün, bir köy filmi çekilir mi? Belkıs Akkale'nin oynadığı *Tırpan* mesela. Artık benim köyümde bile tırpan yok. Biraz olaya öyle bakalım.

A.Ö. : Tabii her şey değişiyor. Tarım olayı bitti. Tarlalar bitti.

K.Ö. : Yılmaz Güney şimdi sağ olsa *Endişe*'yi çekmezdi. Esas olay bu.

A.Ö. : Çekmezdi tabii. *Endişe*'yi niye çeksin? Çünkü tarım, hayvancılık, pamuk olayları değişti. Her şey makineleşti, sanal bir hale geldi. Eskiden filmin fotoğrafları vardı 18x24. Ressamlar afiş yapıyordu. Şimdi herkes afiş yapıyor. Aynı terziler gibi. Nasıl bir meslek yok oluyorsa, önüne gelen grafiker oldu. Bilgisayarın başına geçip afiş yapıyor. Artık hiçbir şeyin o heyecanı kalmadı maalesef. Her şey yitip gidiyor.

K.Ö. : O dönemi biraz da şöyle düşünüyorum: Adam meşhur, kabiliyet önemli değil. Kasetleri var, istediği gibi dinleyebilir ama dinlediği adamı canlı göremiyor, bari suretini göreyim diyor. Anlattığı konular zaten kendi problemleri.

Bir bilet fiyatına hem film izleniyor hem de konsere gidiliyor.

K.Ö. : Evet. Çok yönlü bir şey bu.

Günümüzde üretim ilişkisi açısından ne değişti peki?

Eskiden usta-çırak ilişkisi vardı. Kimse gökten zembille inmez. İster oyuncu, ister yönetmen, ister kunduracı olsun. O şekilde bu işler yürütülüyordu. İşlerin dijital hale gelmesi ve kolaylaştırılması her önüne gelenin film çekmesine neden oldu. Artık o ilişki şekli bitti. Üç tane adam sayıyorsunuz artık yönetmen olarak: Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Reha Erdem.

Onların sinemasında da arabesk bir damar yok mu? Özellikle de Demirkubuz sinemasında.

Var tabii ki. Zaten Türk olarak bizim genel yapımızda var bu. Kimsenin bunu değiştirmeye gücü yetmez. Çünkü hep kadın ikinci sınıftır, erkek egemendir. Bu devam ettiği süre içinde kimse bunu değiştiremez.

Ertem Eğilmez'in yaptığı *Arabesk* filmi Türk toplumunu inceleyen, gırgıra alan ve aslında ne olduğunu ortaya koyan çok iyi bir örnektir. Herkes ona karşıdır çünkü Türk sinemasıyla alay edildiği zannedilir. Halbuki doğruyu söylüyor ve arabeskin tanımını yapıyor. Arabeski en iyi tanımlayan da Ertem Eğilmez'dir. Onun için bu bizim genelde yapımızda olan bir olay ve onu yansıtıyoruz. Yalnız en zor döneme geliniyor. Tıkanma başlayacak. Böyle gitmesi mümkün değil, bir yerde bir tıkanma olacak. Doğanın getirdiği bir olay bu. Boyuna film çekiliyor, her şey furyaya dönüşüyor. Bir tane Çanakkale filmi çekiliyor, arkasından on tane daha çekiliyor.

K.Ö. : Peki Agâh ağabey ben bir şey söyleyeceğim. Film çekmek bu kadar kolayken, tıkanma diye bir şey olur mu?

A.Ö. : Artık sinemalarda 35mm. gittikçe azalıyor. Yakında sadece dijital medya ortamından filmler gösterilecek. İnsanlar sinemalara gitmeyecek, evden, televizyondan ya da telefonlarından film izleyecek. Olay bu.

K.Ö. : Birkaç tane sinema hariç, sinemaya gittiğinizde sinema havası da almıyorsunuz ki.

A.Ö. : Sinemaların havası da değişti. Eskiden galalar yapılıyordu. İnsanlar çok güzel giyinirlerdi, özen gösterirlerdi. Şimdi her şey sanallaştı. Artık sadece alışveriş merkezlerindeki sinemalar kalacak. Bu kadar basit. Hatta Majestik'in sahibi bile artık orayı otel mi yapsam diye düşünüyor. Filmler iş yapmıyor.

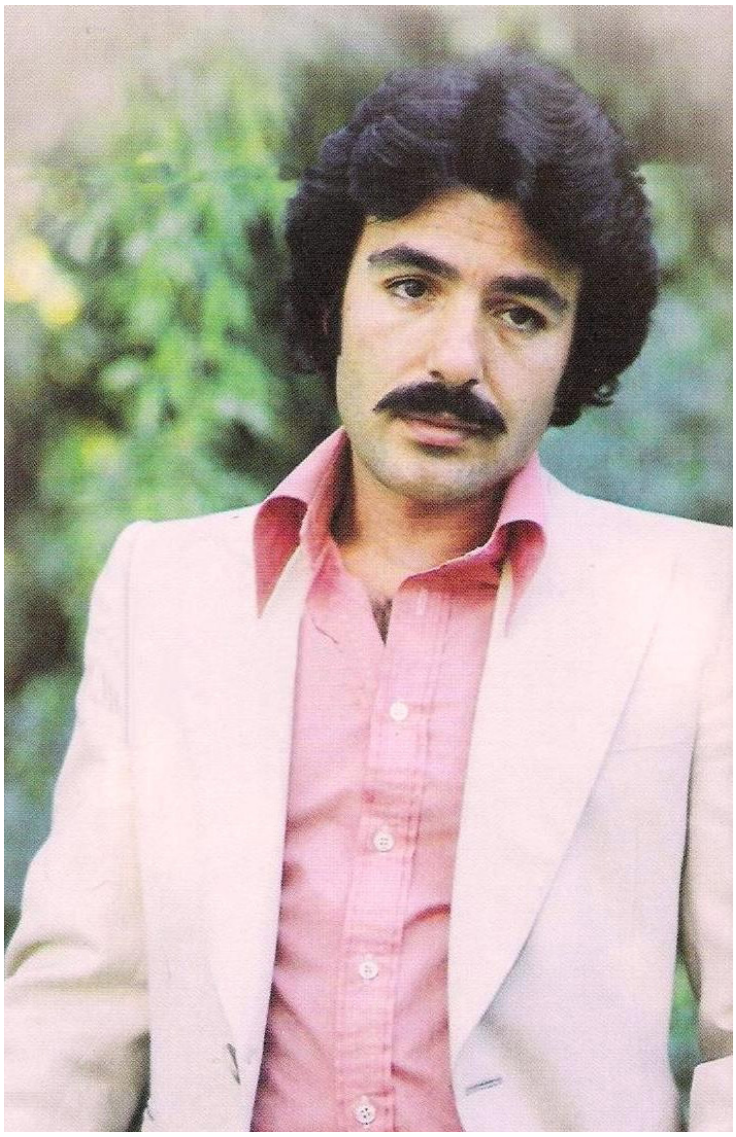

Ertem Eğilmez'in yaptığı *Arabesk* filmi Türk toplumunu inceleyen, gırgıra alan ve aslında ne olduğunu ortaya koyan çok iyi bir örnektir bu konuda. Herkes ona karşıdır, çünkü Türk sinemasıyla alay edildiği zannedilir. Halbuki doğruyu söylüyor ve arabeskin tanımını yapıyor